

УДК 347.121

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТИХ ПАПЕРІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

THE CONCEPT OF PERSONAL PAPERS IN CIVIL LAW OF UKRAINE

Клімовський С.С.,
здобувач

*Науково-дослідного інституту приватного права
та підприємництва
Національної академії правових наук України*

Досліджено ознаки особистих паперів, їх характерні риси як особистих немайнових прав. Визначено поняття особистого життя фізичних осіб та особистих паперів. На думку автора, чітке поняття особистих паперів покращить застосування норм ст. 303-305 ЦК.

Ключові слова: особисті немайнові права, особисті папери, особисте життя, приватність, права людини.

Исследованы признаки личных бумаг, их характерные черты как личных неимущественных прав. Определено понятие личной жизни физического лица и личных бумаг. По мнению автора, четкое определение понятия личных бумаг улучшит применение ст.ст. 303-305 ЦК.

Ключевые слова: личные неимущественные права, личные бумаги, личная жизнь, приватность, права человека.

The signs of personal papers, their characteristics as non-property rights are studied. The concept of privacy an individual personal papers is formulated. The author thinks that a clear definition of personal papers will improve the application of Articles 303-305 CC.

Key words: individual non-property rights, personal papers, personal life, privacy, human rights.

Постановка проблеми. Антропоцентричний характер Цивільного кодексу України (2003) та реалізація гуманістичного вектору, закладеного міжнародними актами та Конституцією України (1996), обумовили пріоритетний характер та широке закріплення особистих немайнових прав фізичних осіб. Серед останніх привертає увагу право на особисті папери (ст.ст. 303-305 ЦК), яке у комплексі з іншими положеннями ЦК реалізує конституційний принцип недоторканності особистого життя людини (ст. 32

КУ) та засадниче положення цивільного законодавства про заборону свавільного втручання в життя людини (ст. 3 ЦК).

Подальший розвиток інформаційних технологій та велике значення інформації, як окремого об'єкту цивільного права, не тільки для суспільства, а й для конкретної особи, призвело до необхідності регулювання інформаційної сфери низкою нових законодавчих актів, зокрема, законами України «Про захист приватної інформації», «Про доступ до публічної

інформації», «Про інформацію» тощо, які покликані не тільки забезпечити доступ до певних видів публічної інформації, а й створити умови захисту інтересів людини в інформаційній сфері.

Водночас, прийняття вказаних нормативних актів не вирішило увесь спектр проблем, пов'язаних з забезпеченням приватності життя фізичних осіб. Однією з яких є проблема застосування на практиці норм ст.ст. 303-305 ЦК України та визначення права на особисті папери, як окремого особистого немайнового права.

Аналіз стану дослідження. Теоретичним підґрунтям нашого дослідження є праці вітчизняних і російських вчених з аналізу особистих немайнових прав фізичних осіб, зокрема В. І. Бобрика, О. В. Дзери, Л. О. Красавчикової, В. І. Крата, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, М. М. Малєїної, З. В. Ромовської, М. М. Сібільової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, Н. В. Устименко, С. І. Чернооченко та інших.

Особливої уваги в контексті нашого дослідження заслуговують праці В. І. Бобрика, Л. О. Красавчикової, Р. О. Стефанчука, С. І. Чернооченко, які у своїх дослідженнях розглядали право на особисті папери, однак, не як окремий предмет дослідження, а в контексті аналізу системи особистих немайнових прав, або захисту особистого життя фізичної особи.

Формулювання завдання дослідження. Право на особисті папери недостатньо досліджено у науковій літературі, наявні у джерелах поняття особистих паперів ґрунтуються лише на декількох ознаках, яких не достатньо для відображення їх специфіки, легально визначеного поняття взагалі не існує. Тому для правильного застосування норм ст.ст. 303-305 ЦК необхідно визначити дефініцію особистих паперів та повною мірою проаналізувати їх ознаки, що дозволить не тільки емпірично дослідити їх як об'єкт цивільно-правового регулювання, а й полегшити застосування норм статей 303-305 ЦК на практиці.

Методологія дослідження. При проведенні нашого дослідження використовувався метод дедуктивного аналізу та синтезу. Так, ми намагались дослідити окремі складові поняття особистих паперів та сформулювати найбільш повне та адекватне поняття особистих паперів, як об'єктів цивільних прав.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям, як формою мислення, у юридичній логіці розуміється такий спосіб відображення дійсності, при якому предмет розкривається через сукупність його суттєвих ознак [4, с. 128]. Тому для найбільш повного розкриття поняття особистих паперів необхідно не тільки визначити їх суттєві ознаки, а й з'ясувати взаємозв'язок та відношення з подібними поняттями, зокрема іншими немайновими правами та суміжними об'єктами охорони, як-то об'єкти права інтелектуальної власності, майнові об'єкти (в контексті аналізу речового підходу) тощо. Водночас у цій роботі буде сформульовано поняття особистих паперів лише на основі аналізу їх характерних ознак, оскільки питання співвідношення з суміжними поняттями є досить ємким за змістом та буде розглянуто в окремій статті.

Аналіз будь-якого поняття, як правило, починається з аналізу словосполуки, яка його становить, але на ряду з терміном «особисті папери» дослідники вживають поняття «особиста документація» [7, с. 65; 20, с. 15] чи «документи (документація) особистого характеру» [10, с. 170; 19, с. 12], на нашу думку, ці терміни слід вважати тотожними за змістом.

Великий тлумачний словник української мови розуміє під словом «особистий» той об'єкт (дію), який: 1) є власністю окремої особи, безпосередньо належить їй, обслуговує її; персональний, власний; 2) безпосередньо стосується якої-небудь особи; пов'язаний з нею; 3) здійснюється безпосередньо, не через інших осіб [2, с. 708]. Як слушно зазначає Р. О. Стефанчук, поняття «особистого», як філософсько-правова категорія несправедливо обійдене увагою в сучасній науковій літературі. [15, с. 45]. При цьому дослідник звертає увагу на такі розуміння «особистого» у нормативно-правових актах: 1) як таке, що належить безпосередньо особі та нерозривно з нею пов'язане нематеріальне благо (право) чи певна її внутрішня (духовна) якість особи; 2) як такий, що належить безпосередньо особі на певному правовому титулі матеріальний об'єкт (у такому розумінні, на думку Р. О. Стефанчука, вживається поняття «особисті папери»); 3) як певна поведінка, яка здійснюється безпосередньо особою [15, с. 45].

Однак, на нашу думку, категорія «особистого» вживається у понятті особистих паперів у значно ширшому значенні, оскільки відображає не тільки режим власності, а й тісний зв'язок між проявом індивідуальності власника, його особистістю та матеріальними об'єктами. Навіть з урахуванням психологічного аспекту власності як імунітету від соціальної апатії [12, с. 11] особисті папери детермінують індивідуальність особистості в умовах суспільства та часто є способом накопичення близької для людської душі (індивідуальності) інформації. В протилежному випадку не було б необхідності визначати режим особистих паперів у ЦК, обмежившись лише відносинами приватної власності.

У частині 1 статті 303 ЦК дається приблизний перелік особистих паперів, за яким до них належать документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо. Великий тлумачний словник Української мови розглядає «папір» у двох значеннях: 1) як матеріал для писання, друкування, малювання тощо; 2) як документ особистого характеру [2, с. 725].

Поняття документу є центральним у науці документознавства. На сьогодні існує декілька легальних визначень документу, а саме ДСТУ 2392-94 визначає документ як записану інформацію, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності [21]. Водночас за ДСТУ 3017-95 документом є матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створенням людиною способом для її передавання в часі та просторі [21]. ДТСУ 2732:2004 визначив документ як інформацію, зафіксовану на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі [21].

На нашу думку, найбільш повне та актуальне визначення документа дає Закон України «Про інформацію», який у ст. 27 визначає документ як передбачену законом матеріальну форму одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носії [22].

З наведених понять документу слідує, що він є матеріальною формою закріплення інформації, яка дозволяє її зберігати, використовувати або поширювати. Як вид документу, особисті папери не обмежуються тими формами, які передбачені у ЦК, тому до них можна віднести і інші, зокрема ті, які вчинені у електронній формі. У цьому контексті доволі цікавим є питання віднесення до особистих паперів акаунтів (сторінок), розміщених у соціальних мережах, зокрема facebook.com, vkontakte.ru тощо.

Анкетні данні, фотоальбоми, контакти тощо, як правило, містять інформацію про особисте життя фізичних осіб; відомості соціальних мереж в будь-якому випадку закріплені і на матеріальному носіїві (сервері), окрім того, можуть зберігатись на персональному комп'ютері користувача, записуватись на інші носії, роздруковуватись на папері тощо. У відповідності до п. 2, 7 ч. 5.1. Правил користування сайтом «Вконтакте.ру», при користуванні послугами сайту Користувач зобов'язаний надавати при реєстрації достовірні, повні та актуальні дані, слідкувати за їхньою актуалізацією; зберігати у таємниці та не надавати іншим користувачам та третім особам такі, що стали йому відомі в результаті спілкування з іншими Користувачами та іншого використання Сайту персональні дані (включаючи, але не обмежуючись, домашні адреси, телефонні номери, адреси електронної пошти, ICQ, паспортні дані, банківську інформацію) та інформацію про особисте життя інших користувачів та третіх осіб без отримання попередньої згоди останніх [23].

Тому можна стверджувати, що акаунти (сторінки), так само як і веб-сайти, є особистими паперами фізичної особи-правовласника, видом документу, тому на них може поширюватися режим особистих паперів з особливостями, передбаченими договором чи законом.

Характерною рисою особистих паперів як виду документів є зміст інформації, яку вони містять, а саме – вона має містити відомості про особисте життя фізичної особи.

Водночас вбачається неповною дефініція, яка ґрунтується лише на одному зв'язку особистих паперів і їхнього контенту, оскільки ні доктринальні, ні легальні джерела не містять однозначної дефініції особистого життя. Тому для визначення поняття особистих паперів слід розкрити поняття особистого життя або надати чіткі критерії щодо тієї інформації, яка може містити відомості нього.

З. В. Ромовська під особистим життям розуміє поведінку фізичної особи за межами її роботи, громадської діяльності, навчання [13, с. 57]. В. Л. Суховерхий під особистим життям розуміє коло відносин і вчинків особи, спрямованих на задоволення індиві-

дуальних потреб способами і засобами, що не мають соціального значення [16, с. 11]. У той же час В. І. Галаган визначає особисте життя як функціонування людини в особливій сфері сімейних, побутових, інтимних стосунків, які не піддаються безпосередньому контролю з боку держави, громадських організацій, окремих осіб; це свобода самотності, роздумів, листування, ведення щоденників та інших записів, контакту з іншими людьми, свобода висловлювань і вчинків за межами службових відносин; це стан обґрунтованої впевненості у тому, що власні таємниці особи не будуть виявлені та розголошені [3, с. 168].

Р. К. Рибальченко розширює сферу особистого життя та визначає його як систему соціальних відносин, де індивід виступає зі своїм, тільки йому властивим духовним світом, думками, почуттями, переживаннями, надіями та мріями, а основою особистого життя є індивідуальна свобода особистості, яка реалізується у формі певної відокремленості від суспільства [14, с. 54]. Р. О. Стефанчук зазначає, що під особистим життям слід розуміти поведінку фізичних осіб поза межами виконання різноманітних суспільних обов'язків, тобто життєдіяльність людини у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших стосунків, що звільнена від «тягаря суспільних інтересів» та спрямована на досягнення особистої мети та задоволення власних інтересів. У свою чергу Г. Д. Мепірашвілі вважає, що особисте життя охоплює ті сторони індивідуального буття, яким притаманний відносно відокремлений від суспільства характер і які слугують для задоволення духовних і матеріальних потреб індивіда [1, с. 13].

Як зазначає В. І. Бобрик, науковці-правники визначають сферу особистого життя переважно на основі його співвідношення, порівняння або протиставлення із суспільним. Однак, з самого визначення людини, як біологічної, соціальної істоти [26; 27] слідує, що людина є соціальною за своєю природою, тому особиста та соціальна сфера є двома проявами єдиного – життя людини. Тому слід погодитися з Л. О. Красавчиковою та В. І. Бобриком щодо визначення як родового для суспільного (соціального) та особистого життя поняття життєдіяльності [7, с. 14-17; 1, с. 9]. Хоча важко погодитися з виокремленням «контактної» зони життєдіяльності, яка виникає на стику соціальної та особистої і існування якої обумовлено потребою людини у неформальному спілкуванні, оскільки таке спілкування відразу можна визначити як особисте, або як не особисте (соціальне, суспільне).

У той же час, на думку автора, розмежовувати особисту та суспільну (соціальну) сферу життєдіяльності людини не можна, оскільки, по-перше, вони є взаємопроникними і, по-друге, є нероздільними частинами життєдіяльності. Їх поділ може бути лише умовним та в кожному конкретному випадку можна визначати прояв життя як соціальний чи особистий. У цьому контексті слід погодитися з твердженням, що визначити зміст (обсяг) особистого життя неможливо, оскільки кожна людина по різному оцінює ті чи інші прояви своєї життєдіяльності.

Висновки та перспективи дослідження. Враховуючи різноманітність підходів до визначення особистого життя та з метою правильного застосування норм ст. 303-305 ЦК України, необхідно дати чітке визначення особистого життя. *На думку автора, під ним може розумітися правомірна, відносно самотійна від суспільства поведінка особи, спрямована на задоволення духовних, фізіологічних чи матеріальних потреб та обставини якої особа бажає зберегти у таємниці чи обмеженому доступі, самотійно визначаючи обсяг інформації та коло осіб яким вона відома.*

Узагальнюючи, можна визначити *особисті папери як матеріальну форму закріплення інформації про особисте життя фізичної особи, тобто правомір-*

ну, відносно самотійну від суспільства поведінку особи, спрямовану на задоволення духовних, фізіологічних чи матеріальних потреб та обставини якої особа бажає зберегти у таємниці чи обмеженому доступі, самотійно визначаючи обсяг інформації та коло осіб яким вона відома, а також порядок ознайомлення та доступу до якої визначаються особою самотійно.

Водночас для повного дослідження та з'ясування природи права на особисті папери, як окремого немайнового права фізичної особи, спрямованого на забезпечення її приватності слід не тільки здійснити різнобічний аналіз цього правового явища, а й дослідити передумови і ретроспективу його виникнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 112 с.
2. Великий тлумачний словник української мови. – К. : Вид-во «Дніпро», 2009. – 900 с.
3. Галаган В. І. Конфіденційна інформація: поняття, зміст і значення в кримінально-процесуальній діяльності органів внутрішніх справ України // Науковий вісник НАВСУ. – 1999. – № 1. – С. 168–174.
4. Конверський А. Є. Логіка : підручник для студентів юридичних закладів. – К. : «Центр учбової літератури», 2008. – 304 с.
5. Конституція України : Прийнята 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Красавчикова Л. О. Авторское право и права на письма, дневники, записки, заметки // Проблемы советского авторского права : сб. ст. – М. : ВААП, 1979. – С. 105–108.
7. Красавчикова Л. О. Личная жизнь граждан под охраной закона. – М. : Юрид. лит., 1983. – 160 с.
8. Красавчикова Л. О. Гражданско-правовая охрана личной жизни советских граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Свердлов. юрид. ин-т. – Свердловск, 1979. – 15 с.
9. Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : монографія / МВС України. Донецький інститут внутрішніх справ. – Донецьк : ДІВС МВС України, 2002. – 162 с.
10. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан : понятие, осуществление, защита. – М. : МЗ Пресс, 2001. – 244 с.
11. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2004. – 185 с.
12. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Право власності : підручник. – Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. – 246 с.
13. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (Понятие, классификация и гражданско-правовая защита) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1968. – 20 с.
14. Рыбальченко Р. К. Личная жизнь граждан и некоторые вопросы ее конституционной охраны в СССР // Проблемы социалистической законности. – Х., 1981. – Вып. 4. – С. 52–58.
15. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.
16. Суховерхий В. Л. Личные неимущественные права граждан в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / Свердлов. юрид. институт. – Свердловск, 1970. – 18 с.
17. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 20 с.
18. Чернооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ун-т внутр. справ. – Х., 2000. – 18 с.
19. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 4 : Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : ФО-П Колісник А. А., 2010. – 768 с.
20. Цивільний кодекс України : Прийнят. 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/index>.
22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua – сайт Верховної Ради України.
23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.vkontakte.ru.
24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.britannica.com>.
25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wikipedia.org.